

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»

«Затверджую»
Голова Приймальної комісії
Національного університету
«Острозька академія»

_____ І. Д. Пасічник

28 лютого 2019 року

**Програма
вступного випробування в аспірантуру
зі спеціальності 035 Філологія
за спеціалізацією 035.01 Українська мова**

Острог-2019

Програма вступного іспиту до аспірантури із спеціальності 035 Філологія / Укладачі: проф. Кочерга С. О., проф. Глотов О. Л., доц. Мініч Л. С., доц. Вісич О. А. – Острог : НаУОА, 2019.

Програма розглянута та схвалена на засіданні Приймальної комісії Національного університету «Острозька академія» (Протокол № 3 від 28 лютого 2019 року).

Пояснювальна записка

Вступники до аспірантури зі спеціальності 035 Філологія при складанні вступного іспиту зі спеціальності повинні виявити теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-пошукової діяльності з обраної спеціальності.

Вступники складають вступний іспит зі спеціальності «Філологія», що складатиметься з таких дисциплін: «Сучасна українська літературна мова», «Загальне мовознавство», «Історія української літератури», «Теорія літератури».

БЛОК 1

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

1. 1. Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Орфографія

Сучасна українська літературна мова як предмет наукового вивчення і фахова дисципліна. Українська мова – національна мова українського народу. Походження української мови. Періодизація її розвитку. Державний статус української мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов. Поняття про літературну мову, її основні ознаки та норми. Писемна й усна форми літературної мови. Діалектна диференціація української мови. Стильова різноманітність сучасної української літературної мови. Соціолінгвістичні аспекти сучасного функціонування української мови.

Фонетика сучасної української літературної мови. Предмет і завдання фонетики. Три аспекти вивчення звуків мови. Акустичний аспект вивчення звуків мови.

Фонологія сучасної української літературної мови. Предмет і завдання фонології. Лінгвістичний аспект вивчення звуків мови. Поняття фонем. Функції фонем. Диференційні ознаки фонем. Поняття «інваріант» і «варіант» фонем. Позиційні, комбінаторні та факультативні варіанти фонем. Фонологічні школи.

Система фонем сучасної української літературної мови. Система голосних фонем сучасної української літературної мови. Класифікація голосних фонем української мови. Звукова реалізація голосних фонем в українській мові. Система приголосних фонем сучасної української літературної мови. Класифікація приголосних фонем української мови. Подовження приголосних в українській мові.

Загальне поняття модифікації фонем. Різновиди модифікацій: позиційні та комбінаторні. Комбінаторні модифікації голосних (акомодація). Позиційні модифікації голосних (редукція кількісна та якісна). Асиміляція голосних (гармонійна асиміляція). Позиційні модифікації приголосних. Комбінаторні модифікації приголосних: акомодація, асиміляція (її різновиди), дисиміляція (її різновиди). Спрощення в групах приголосних. Склад, типи складів. Наголос в українській мові. Інтонація.

Орфоепія. Орфоепічні норми. Поняття української літературної вимови. Типи орфоепічних помилок. Орфоепічні словники сучасної української літературної мови.

Морфонологія як учення про регулярні фонологічні процеси у складі морфем, пов'язані зі словотвором і словозміною. Різновиди чергувань: фонетичні (живі, позиційні) та історичні (традиційні). Фонетичні чергування голосних сучасної української літературної мови. Чергування голосних, зумовлені фонетичними змінами на ґрунті української мови. Чергування приголосних фонем в українській літературній мові. Чергування у групах приголосних. Зміни приголосних перед суфіксами.

Орфографія. Типи орфограм. Предмет і завдання орфографії. Типи орфограм. Принципи української орфографії. Вживання апострофа й знака м'якшення. Спрощення.

Подвоєння. Подовження. Правопис складних слів. Вживання великої літери. Правопис прізвищ і географічних назв. Правопис слів іншомовного походження.

1.2. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір

Лексикологія як наука й слово як її основна одиниця. Основні ознаки слова. Слово в лексичній системі мови. Поняття лексеми. Знакова природа слова.

Семантична структура слова. Лексичне значення слова. Основні типи лексичних значень слів. Однозначні та багатозначні слова в сучасній українській літературній мові. Багатозначність слова як тип лексико-семантичного відношення у словниковому складі мови. Пряме і переносне значення слова. Основні типи переносних значень слів: метафора, метонімія, синекдоха.

Омонімія в українській мові. Поняття про лексичні омоніми. Типи омонімів: омофони, омоформи, омографи. Міжмовні омоніми. Розмежування омонімії й полісемії. Функційно-стилістична роль омонімії.

Синоніми в українській мові. Синонімія як тип лексико-семантичних відношень. Поняття про лексичні синоніми. Синонімічний ряд і його структура. Типи синонімів: семантичні (ідеографічні), стилістичні, семантико-стилістичні. Контекстуальні й абсолютні синоніми. Евфемізми як різновид синонімів. Функційно-стилістична роль синонімів.

Антонімія й паронімія в українській мові. Антонімія як тип лексико-семантичного відношення. Семантична класифікація антонімів: контрарні, комплементарні, векторні, антоніми-конверсиви. Загальномовні і контекстуальні антоніми. Стилістичне використання антонімів. Основні характеристики паронімів. Їхні функції.

Лексика української мови з погляду походження. Споконвічна українська лексика. Лексичні запозичення з інших мов. Шляхи та способи засвоєння слів українською мовою. Лексичні кальки.

Функційна диференціація лексики української мови. Лексика української мови з погляду сфер вживання: загальноживана і спеціальна лексика (діалектизми; термінологічна і професійна лексика; жаргонізми й арготизми). Лексика української мови з погляду активного й пасивного вживання: активна лексика й пасивна лексика (архаїзми й історизми, неологізми). Стилістична диференціація лексики: міжстильова й стилістично забарвлена лексика.

Фразеологія. Предмет і завдання фразеології. Історія розвитку фразеології як науки. Поняття фразеологізму. Основні типологічні ознаки фразеологізмів. Класифікація фразеологізмів. Походження й джерела української фразеології. Фразеологічна варіантність. Багатозначність, синонімія й антонімія серед фразеологізмів. Українські паремії (прислів'я, приказки, крилаті слова, афоризми, сентенції).

Лексикографія. Предмет і завдання лексикографії. Поняття про словник. Основні типи словників. Тлумачні та перекладні словники української мови, їхня характеристика. Основні спеціальні словники української мови (термінологічні, етимологічні, історичні, орфографічні, словники наголосів, іншомовних слів, фразеологічні, діалектні, синонімічні, ономастичні, зворотні, словники мови окремих письменників та ін.). Енциклопедичні словники.

Слово як об'єкт морфемного і словотвірного аналізу. Поняття про морфеміку сучасної української літературної мови. Морфема як значуща частина у структурі слова. Морф, аломорф, морфема. Типи морфем. Кореневі і афіксальні морфемі, функційні відмінності між ними. Вільні і зв'язані кореневі морфемі.

Класифікація морфем. Морфемний аналіз слова. Його принципи та особливості. Поняття основи. Подільність основи. Унікальні морфемні відрізки. Історичні зміни в морфемній будові слова.

Словотвір як учення про творення слів. Поняття твірної основи. Словотвірний тип, продуктивні і непродуктивні словотвірні типи. Способи словотвору в сучасній українській літературній мові. Морфологічні способи словотвору, їхні різновиди (афіксальні, основоскладання, аббревіація). Неморфологічні способи словотвору (морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний).

1.3. Граматика. Морфологія

Грамматика як розділ мовознавства. Грамматика української мови як учення про її морфологічну та синтаксичну будову. Морфологія і синтаксис як розділи граматики. Основні граматичні поняття – граматична форма, граматична категорія, граматичне значення. Взаємодія граматичного і лексичного значень у слові. Способи вираження граматичних значень слова. Грамматична форма слова. Грамматична категорія. Морфологічні, синтаксичні і лексико-граматичні категорії.

Частини мови і принципи їхньої класифікації. Морфологія як розділ мовознавства. Її предмет і проблематика. Проблемні питання класифікації частин мови. Ступені і різновиди взаємопереходу частин мови.

Іменник як частина мови. Семантико-граматичні ознаки його виділення. Лексико-граматичні ознаки іменників (власні і загальні назви; назви істот/неістот; конкретні/абстрактні назви; іменники з речовинним (матеріальним) значенням; збірні іменники). Перехід іменників з одного лексико-граматичного розряду в інший.

Грамматичні категорії іменника. Категорія роду іменника. Її значення, морфологічне, синтаксичне і лексичне вираження. Іменники спільного роду. Іменники подвійного роду. Фемінативи. Мускулізми. Формально-граматичні та значеннєві принципи розподілу іменників за родами. Категорія числа. Її значення і засоби вираження. Іменники з повною та неповною парадигмою числа. Категорія відмінка. Відмінкова система сучасної української мови. Основні значення відмінків.

Словозміна іменників. Поняття про парадигму іменника. Повна і неповна парадигма. Принцип поділу іменників на відміни групи. Система закінчень іменників I-IV відмін (в історичному освітленні). Словотвір іменників. Іменники з ознаками прикметникової парадигми.

Прикметник як частина мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні та присвійні. Перехід прикметників з одного розряду в інший. Система словозміни прикметників. Формальне і функційне співвідношення між короткими та повними прикметниками в сучасній українській мові. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників. Ступені порівняння як форми якісних прикметників. Їхнє творення та значення. Відмінювання прикметників.

Числівник як частина мови. Специфіка вияву граматичних категорій числівника. Функційні розряди числівників. Питання про порядкові числівники. Структурні розряди числівників. Відмінювання числівників різних розрядів.

Займенник як частина мови. Особливості морфологічних категорій займенників. Співвіднесеність займенників з іншими частинами мови. Лексико-граматичні розряди займенників. Їхні морфологічні особливості. Особливості відмінювання займенників.

Дієслово як частина мови. Система дієслівних утворень в українській літературній мові (особові форми, неозначена форма (інфінітив), дієприкметник, дієприслівник). Класи дієслів.

Категорія виду як загально дієслівна категорія. Творення видових пар дієслів. Одновидові та двовидові дієслова. Категорія перехідності/неперехідності дієслів. Категорія стану як загально дієслівна категорія (активний, пасивний, зворотньо-середній та нульовий стан). Категорія способу як морфологічна словозмінна категорія. Дійсний спосіб дієслова, наказовий спосіб дієслова. Умовний спосіб дієслова. Категорія часу як морфологічна словозмінна категорія дієслова. Система дієслівних часів у сучасній українській літературній мові (теперішній, минулий, давноминулий, майбутній), їхнє творення. Категорія особи, числа і роду дієслова. Безособові дієслова.

Дієприкметник як форма дієслова. Лінгвістичний статус дієприкметника в системі частин мови. Активні дієприкметники, їхнє творення. Пасивні дієприкметники, їхнє творення. Предикативні форми на –но (-ено), -то.

Дієприслівник як неособова форма дієслова. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду, їхнє творення.

Прислівник. Функційні розряди прислівників (означальні, обставинні, предикативні, модальні). Ступені порівняння якісно-означальних прислівників. Творення й написання прислівників.

Слова категорії стану. Модальник. Частиномовний статус слів категорії стану в лінгвістичній науці. Лексико-семантичні групи та синтаксична роль слів категорії стану. Поняття про модальність. Модальні слова.

Прийменник. Загальна характеристика частини мови. Поділ прийменників за функційними і структурними (формальними) ознаками. Уживання прийменників з відмінковими формами іменників. Правопис прийменників.

Сполучники і сполучні слова. Поділ сполучників за структурою і способом уживання. Синтаксичні функції сполучників та сполучних слів.

Частки як частина мови. Структурні різновиди часток. Функційні різновиди часток. Особливості написання часток.

Вигуки. Розряди вигуків за значенням. Класифікація вигуків за будовою й походженням. Звуконаслідувальні слова.

1.4. Граматика. Синтаксис

Синтаксис як розділ граматики. Предмет синтаксису. Типи синтаксичних одиниць. Предикативні і непередикативні відношення у синтаксичних одиницях. Типи синтаксичних зв'язків: передикативний, сурядний зв'язок, підрядний зв'язок і його типи (прислівний і детермінантний підрядний зв'язок), опосередкований, недиференційований синтаксичний зв'язок, подвійний. Їхня характеристика. Засоби вираження синтаксичних зв'язків. Семантико-синтаксичні відношення, засоби їхнього вираження у структурі речення.

Словосполучення як підпорядкована реченню непередикативна синтаксична одиниця-конструкція. Розмежування словосполучень і фразеологізмів. Класифікації словосполучень. Типи словосполучень за будовою: прості і складні словосполучення. Сурядні і підрядні словосполучення. Формально-граматичні і семантико-синтаксичні ознаки сурядних словосполучень.

Підрядні словосполучення. Принципи класифікації підрядних словосполучень. Семантико-синтаксичні відношення у підрядних словосполученнях: атрибутивні, об'єктні, обставинні.

Речення як основна одиниця синтаксису. Основні ознаки речення: передикативність; модальність і часова віднесеність, семантико-інформаційна та інтонаційна завершеність та ін. Основні аспекти вивчення речення: семантичний, формально-граматичний, комунікативний. Типи речень за комунікативним призначенням. Типи речень за модальністю та інтонацією.

Загальна характеристика простого речення. Формально-синтаксична типологія простого речення.

Двоскладне речення як монопередикативна одиниця. Поняття про двоскладне речення. Структурні схеми двоскладних речень. Класифікація членів речення. Головні і другорядні члени речення.

Семантична і структурно-граматична характеристика підмета. Його функція і засоби вираження в українській мові. Структурно-граматичні ознаки підмета.

Присудок як центральний компонент формально-граматичної структури речення. Категорія присудка і його знаки. Простий дієслівний присудок. Складений присудок, його види та способи вираження головного компонента. Складний присудок. Координація підмета й присудка.

Другорядні члени речення. Принципи їхньої класифікації. Традиційна класифікація другорядних членів речення. Нові підходи до класифікації другорядних членів речення.

Означення як атрибутивний другорядний член двоскладного речення. Семантико-граматична характеристика означення. Узгоджене і неузгоджене означення. Прикладка як різновид означення.

Додаток як приприсудковий другорядний член речення. Прислівний підрядний зв'язок. Компоненти формально-граматичної структури речення, виділені на його основі. Семантико-структурні ознаки додатка. Прямий і непрямий додаток, засоби їхнього вираження.

Обставина як виразник адвербіальних відношень у структурі двоскладного речення. Детермінантний підрядний зв'язок. Одиниці формально-граматичного рівня речення, виділені на основі цього зв'язку. Семантико-синтаксичні різновиди обставин та засоби їхнього вираження. Парцельовані члени речення.

Односкладне речення як тип простого речення. Структурно-семантичні типи односкладних речень. Дієслівні односкладні речення. Проблема виділення означено-особових, узагальнено-особових і неозначено-особових речень. Структурно-семантичні типи безособових речень. Інфінітивні речення як тип односкладних речень. Односкладні речення, головний член яких співвідносний із підметом (номінативні, вокативні, генітивні речення).

Повне і неповне речення. Комунікативні умови функціонування і структурно-семантичні різновиди неповних речень. Слова-речення. Незакінчені речення. Порядок слів у простому реченні.

Просте ускладнене речення. Засоби ускладнення структури простого речення. Речення з однорідними членами. Узгоджені однорідні й неоднорідні означення. Сполучники як засіб вираження смислових відношень між однорідними членами. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення. Розділові знаки в реченнях з однорідними членами.

Речення з відокремленими другорядними членами. Поняття про напівпредикативні конструкції. Типи відокремлених другорядних членів речення. Поняття про уточнювальні члени речення. Вставні і вставлені конструкції. Звертання. Значення і способи вираження та його місце в реченні. Пунктуаційне виділення звертань.

Складне речення як поліпредикативна синтаксична одиниця. Формально-граматичні, семантико-синтаксичні, власне семантичні та комунікативні особливості складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Типи складних речень.

Складносурядне речення як тип складного речення. Структурно-семантичні типи складносурядних речень. Семантико-синтаксичні відношення у складносурядному реченні. Складносурядні речення відкритої і закритої структури. Пунктуація у складносурядному реченні.

Складнопірядне речення. Головна і пірядна предикативні частини. Прислівний та детермінантний підрядний зв'язок як основні типи синтаксичного зв'язку в складнопірядному реченні. Засоби їхнього вираження. Засоби вираження семантико-синтаксичних відношень у складнопірядному реченні. Принципи класифікації складнопірядних речень. Речення розчленованої і нерозчленованої структур.

Складнопірядні речення з пірядними присубстантивно-атрибутивними: власне-атрибутивні та атрибутивно-поширювальні речення. Формально-граматичні, семантико-синтаксичні та власне семантичні особливості. Засоби зв'язку предикативних частин.

Складнопірядні речення займенниково-співвідносного типу. Їхні структурно-семантичні типи. Складнопірядні речення з пірядними з'ясувальними. Лексико-граматична характеристика стрижневого компонента головної частини.

Складнопірядні речення розчленованої структури: формально-граматичні, семантико-синтаксичні та власне-семантичні особливості. Складнопірядні речення з пірядними місця, часу. Складнопірядні речення з пірядними умови, причини, мети. Складнопірядні речення з пірядними допустовими, наслідку, порівняльними, супровідними.

Складнопірядні неелементарні речення. Загальне поняття про неелементарні складнопірядні конструкції. Складнопірядні речення з неоднорідною супірядністю. Складнопірядні речення з однорідною супірядністю. Складнопірядні речення з послідовною пірядністю. Складнопірядні неелементарні речення змішаного типу.

Складні сполучникові речення з різними видами зв'язку. Складні речення з сурядністю і пірядністю. Складні речення з пірядністю й сурядністю.

Безсполучникове складне речення в системі складного речення. Формально-граматичні, семантико-синтаксичні та власне семантичні особливості безсполучникового речення як типу складного речення. Дериваційні зв'язки безсполучникового речення зі складнопірядним та складносурядним реченнями. Структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

Багатокомпонентні складні речення з різними видами зв'язку. Сполучниково-безсполучникові речення з сурядністю й безсполучниковим поєднанням. Сполучниково-безсполучникові утворення з підрядністю й безсполучниковістю. Сполучниково-безсполучникові речення з сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком. Період як синтаксична структура. Текст. Пряма, непряма і невласне пряма мова.

Основи української пунктуації. З історії розвитку української пунктуації. Основні принципи української пунктуації. Система розділових знаків.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища школа, 1993.
2. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1994.
3. Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. – К. : Либідь, 1997.
4. Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2004.
5. Сучасна українська мова. Лексикологія. Фонетика / за ред. А. К. Мойсієнка. – К., 2013.
6. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
7. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення / А. К. Мойсієнко. – К., 2006.
8. Мойсієнко А. К., Алексієнко Л. А. Сучасна українська мова. Морфологія: підручник / А. К. Мойсієнко, Л. А. Алексієнко. – К., 2013.
9. Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева. – К., 2013.
10. Український правопис. – К. : Наукова думка, 1993 – 2007. – 240 с.

Додаткова

1. Арібжанова І. М. Структура простого речення (формально-граматичний аспект) / І. М. Арібжанова. – К., 2001.
2. Бабич Н. Д. Практична стилїстика і культура мови / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003.
3. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К., 2005.
4. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія: підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993.
5. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : Академія, 2006.
6. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993.
7. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1992.
8. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004.
9. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988.
10. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004.
11. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999.
12. Гуйванюк Н. Новітні тенденції в українській пунктуації [текст] / Н. Гуйванюк. – Чернівці, 2009.
13. Дудик П. С. Синтаксис української мови / П. С. Дудик. – К., 2010.

14. Дудик П. С. Стилїстика української мови / П. С. Дудик. – К., 2005.
15. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1984.
16. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк, 2001.
17. Іваницька Н. Л. Формально-граматична та семантико-синтаксична структура простого речення / Н. Л. Іваницька. – Вінниця, 2001.
18. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища школа, 1985.
19. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М. У. Каранська. – К. : НМК ВО, 1992.
20. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. – К. : ІЗМН, 1998.
21. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики / І. К. Кучеренко. – Львів : Світ, 2003.
22. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / М. В. Леонова. – К. : Вища школа, 1983.
23. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови / І. Матвіяс. – К., 1998.
24. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) : навч. посіб. / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997.
25. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова? / Г. П. Півторак. – К. : Наук. думка, 1993.
26. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Вища школа, 1992.
27. Русанівський В. М. Історія української літературної мови / В. М. Русанівський. – К. : Арт Ек, 2001.
28. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання / І. І. Слинько, М. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994.
29. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969.
30. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія / Н. І. Тоцька. – К. : Вища школа, 1995.
31. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
32. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 408 с.

БЛОК 2 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Визначення наукової парадигми. Виділення мовознавчих парадигм у діячорнії. Парадигмальна переорієнтація сучасного мовознавства: сучасна антропоцентрична лінгвістика і подальший пошук епістемологічних доміант. Загальне мовознавство як інтегративна дисципліна, орієнтована на пошук універсалій та міжпарадигмальних зв'язків.

Мова як код. Функції мовної системи. Принципи функціювання мовної системи.

Когніція, інтерпретація та комунікація в аспекті функцій мовної системи.

Одиниці мови. Типи мовних одиниць. Критерії типологізації мовних одиниць. Функційний підхід до класифікації мовних одиниць. Явище функційної переорієнтації. Одиниці мови та одиниці мовлення.

Мовознавство і семіотика. Підходи до природи знаку. Типології мовних знаків (Ф. де Сосюр, Ч. С. Пірс, Ч. У. Моріс та ін.).

Мовні значення. Типи мовних значень. Семантична структура слова. Структура лексичного значення слова. Типи лексичних значень. Критерії типологізації лексичних

значень. Типи граматичних значень. Критерії типологізації граматичних значень. Полісемія як універсальна властивість елементів відкритої системи та її роль в номінативних процесах.

Мова як система. Властивості мовних систем як відкритих і закритих. Парадигматичні, синтагматичні, ієрархічні відношення в мовній системі. Опозитивність, валентність, дистрибуція мовних одиниць як різновиди системних відношень.

Принципи структурної організації мови. Рівні мовної структури. Проблема кількості мовних рівнів.

Фонетико-фонологічний рівень мовної системи. Сегментні одиниці фонології. Фонема. Функції фонем. Дистрибуція фонем. Диференційні та інтегральні ознаки фонем. Фонологічна система мови. Парадигматика і синтагматика фонем. Типи фонологічних опозицій. Концепції фонем у фонологічних школах ХХ ст. Силабема. Типи силабем. Суперсегментні одиниці фонології. Наголос. Типи наголосу. Функції наголосу. Інтонація. Типи інтонації. Функції інтонації.

Морфемно-дериваційний рівень мови. Питання виділення морфемно-дериваційного рівня в структурі конкретної мови. Одиниці морфемно-дериваційного рівня та їхня ієрархія. Морфема. Типи морфем (структурно-позиційні, семантичні, функційні). Словотвірна пара, словотвірний тип, словотвірний ланцюг, словотвірна парадигма, словотвірне гніздо. Словотвірний формант. Словотвірний спосіб. Морфемні (морфологічні) способи деривації та їхні різновиди. Неморфемна (неморфологічна) деривація та її різновиди.

Лексико-семантичний рівень мовної системи. Лексичне значення та його типи. Одиниці лексико-семантичного рівня. Слово і лексема. Семема і сема. Компонентний аналіз структури лексичної семантики слова. Системні відношення в лексиці (епідигматичні, парадигматичні, синтагматичні). Полісемія. Синонімія. Антонімія. Омонімія. Гіпонімія. Лексико-семантичне поле. Джерела формування словникового складу мови. Диференціація словникового складу мови.

Синтаксичний рівень мовної системи. Одиниці синтаксичного рівня мови (речення, словосполучення, синтаксема, синтаксична форма слова, семантико-синтаксичний компонент). Основні ознаки речення. Предикативність і синтаксична модальність, типи синтаксичної модальності. Структурно-семантична схема речення. Речення і висловлення. Порядок слів у реченні. Актуальне членування речення. Типи синтаксичних зв'язків у реченні і словосполученні. Паратак西斯 і гіпотак西斯. Типи речень у мовах світу.

Мова і мислення. Концептуалізація та категоризація світу. Слово, поняття і концепт. Речення і судження. Мова і картина світу. Гетерогенність концепту. Підходи до витлумачення сутності концепту. Когнітивні процедури та їхнє відображення в мовних і мовленнєвих конструктах. Проблема домовного мислення. Основні види процесів мислення: практично-дієвий, наочно-образний та словесно-логічний. Основи мисленнєвих процесів. Функційна асиметрія великих півкуль головного мозку людини. Мислення та афазія. Проблема внутрішнього мовлення. Психолінгвістика як розділ мовознавства, що вивчає взаємостосунки мови, свідомості та мислення. Методика проведення психолінгвістичних експериментів. Мовні значення і логічні категорії. «Зони перетину» психолінгвістики, нейролінгвістики та когнітивної лінгвістики.

Мова і суспільство. Мовна норма та її критерії. Стандартизація мови і кодифікація мовної норми. Літературна мова та її функційно-стилістична диференціація. Лінгвостилістичні та соціолінгвістичні аспекти народної мови, просторіччя, жаргонів, професійних підмов. Мова і засоби масового інформування та спілкування. Мова та етнос. Мова і раса. Базові напрямки досліджень у галузі етнолінгвістики.

Походження мови. Проблема походження мови взагалі і походження конкретних мов. Основні гіпотези походження мови. Теорії моногенезу і полігенезу. Концептуальні відмінності основних гіпотез походження мови.

Розвиток мови. Проблема розвитку мови, вдосконалення мови і змін у мові. Концепція синхронії і діакронії у вченні Ф. де Соссюра та її сучасна оцінка. Процеси диференціації та інтеграції в розвитку мов світу. Теорія стадіальності в розвитку мови. Первинна і вторинна матеріальні форми існування мови. Гіпотеза структурно-типологічного вдосконалення як

основного змісту мовного розвитку. Внутрішні і зовнішні причини змін у мові. Темпи змін мови. Базові закономірності поступу мовних змін.

Класифікація мов світу. Типи класифікацій (генеалогічна, типологічна, ареальна). Генеалогічна класифікація. Мовна сім'я як основна класифікаційна категорія. Ознаки визначення спорідненості мов. Мовні сім'ї в генеалогічній класифікації мов. Розподіл мов світу за мовними сім'ями. Ностратична макросім'я мов.

Типологічна класифікація мов. Структурно-типологічна класифікація. Історія створення структурно-типологічної класифікації. Типи мови і тип у мові. Політипологізм конкретних мов. Фрагментарна типологія і системна типологія. Функційна (соціальна) типологія мов. Типи мов за комунікативним статусом: мови міжетнічного спілкування (міжнародні, міжнаціональні, регіональні), мови внутрішньо етнічного спілкування. Піджини і креольські мови. Ареальна класифікація мов. Мовні союзи. Формування мовних союзів.

Мова як історична категорія. Статика й динаміка мови. Причини (внутрішньосистемні та екстралінгвальні) та темпи мовних змін. Синхронний стан мови як динамічна рівновага між тенденціями до сталості й тенденціями до змін. Прогресивний характер мовної еволюції. Історія мови та її хронологічні зрізи – періоди в історії мов.

Мовні контакти та взаємодія мов. Поняття мовного союзу і явище набутої мовної спорідненості. Ареальна лінгвістика. Дивергенція (диференціація) та конвергенція (інтеграція) - основні процеси розвитку мов. Синхронія та діахронія як аспекти лінгвістичного дослідження.

Основні категорії комунікативної лінгвістики. Комунікація як центральне поняття комунікативної лінгвістики. Мовна особистість: комунікативна компетенція та мовленнєва поведінка. Сутність мовленнєвого жанру як категорії комунікації. Ознаки типової комунікативної ситуації. Комунікативні стратегії і тактики як комунікативні категорії. Пресупозиція як універсальна категорія комунікативної ситуації. Соціальні ролі комунікантів у міжособистісній комунікації. Витоки та сучасний стан досліджень невербальних компонентів комунікації.

Дискурсологія в контексті розвитку сучасного мовознавства. Визначення дискурсу в сучасній лінгвістиці. Співвідношення понять «текст» і «дискурс» у мовознавстві. Типологія дискурсу. Дискурс-аналіз як новітній метод лінгвістичних досліджень.

Лінгвістика тексту. Сучасна теорія тексту. Об'єкт і предмет лінгвістики тексту. Напрями лінгвістики тексту (структурно-граматичний, текстової семантики, комунікативно-прагматичний, семіотичний, лінгвокультурологічний, етнолінгвістичний, когнітивний, прикладний). Основні одиниці (категорії) тексту як ознаки текстуальності: інтенційність, інформативність, цілісність, членованість, мовна зв'язність (когерентність), прийнятність, ситуативність, інтертекстуальність (інтерсеміотичність), модальність, референційність, антропоцентричність, адресантність, інтерактивність. Поняття контексту та його типи. Специфіка імпліцитності тексту (імплікатура, підтекст, пресупозиція та фонові знання).

Лінгвістична герменевтика. Проблеми інтерпретації тексту. Лінгвопоетика та наратологія як розділи сучасної лінгвістики тексту.

Прикладні аспекти мовознавства. Проблематика прикладної лінгвістики. Мовознавство та комп'ютерна лінгвістика. Інформаційно-пошукові системи. Штучний інтелект. Гіпертекст. Технологія гіпертексту та її використання в інформаційних системах. Теорія і практика машинного перекладу. Переклад як прикладна лінгвістична дисципліна. Соціолінгвістика і проблеми мовного будівництва, теорії мовного планування.

Криміналістична лінгвістика. Гендерні студії. Проблематика Інтернет-лінгвістики. Штучні мови. Структурна і математична лінгвістика (обчислювальна, статистична, інженерна, алгоритмічна лінгвістика). Проблематика квантитативної (кількісної) та комбінаторної лінгвістики. Корпуси як засоби опису і використання мови. Лінгводидактика. Автоматизовані системи навчання. Нейролінгвістика. НЛП як психотерапевтичний метод. Предмет і завдання політичної лінгвістики. Методика контент-аналізу та метод когнітивного картування. Медіалінгвістика як наука про вивчення мови ЗМІ.

Література

Основна

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2006.
2. Мечковская Н. Б. Общее языкознание : Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. – Мн. : Амалфея, 2000. – 368 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006.
4. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 1999.
5. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К. : ОКО, 1996.
6. Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. Соссюр. – К. : Основи, 1998.

Додаткова

1. Анисимов А. В. Компьютерная лингвистика для всех: Мифы. Алгоритмы. Язык / А. В. Анисимов. – К. : Наукова думка, 1991.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К., 2004.
4. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ Академія, 2008.
5. Бережняк В. М. Вступ до мовознавства: Словник-довідник лінгвістичних термінів / В. М. Бережняк. – Ніжин, 2004.
6. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький. – К. : АртЕк, 1996.
7. Білецький А. О. Про мову і мовознавство / А. О. Білецький. – К. : Либідь, 1996.
8. Вступ до мовознавства: навч. посіб. / за ред. І. О. Голубовської. – К. : ВПЦ Київський університет, 2007. – Ч.1.
9. Вступ до мовознавства: навч. посіб. / за ред. І. О. Голубовської. – К. : ВПЦ Київський університет, 2010. – Ч.2.
10. Геруцкий А. А. Общее языкознание / А. А. Геруцкий. – Минск, 2001.
11. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004.
12. Дискурс іноземномовної комунікації : [колективна монографія / під заг. ред. Кусько К. Я.]. – Львів, 2001.
13. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: [колективна монографія / під заг. ред. Шевченко І. С.]. – Х. : Константа, 2005.
14. Зеленько А. С. З історії лінгвістичних вчень / А. С. Зеленько. – Луганськ, 2002.
15. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник / Ю. О. Карпенко. – К. : ВЦ «Академія», 2009.
16. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник / Є. А. Карпіловська. – Донецьк, 2006.
17. Ковалик І. І., Самійленко С. П. Загальне мовознавство: історія лінгвістичної думки / І. І. Ковалик, С. П. Самійленко. – К., 1985.
18. Компанцева Л. Ф. Інтернет-лінгвістика: підручник / Л. Ф. Компанцева. – Луганськ : Янтар, 2012.
19. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996.
20. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2002.
21. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2006.
22. Лосев А. Ф. Знак, символ, миф / А. Ф. Лосев. – М. : Изд-во МГУ, 1982.
23. Лотман Ю. М. Избранные статьи / Ю. М. Лотман. – Таллинн: Александра, 1992.
24. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів: навч. посіб. / В. І. Перебийніс. – Вінниця : Нова книга, 2001.

25. Потебня А. А. Мысль и язык. Собрание трудов / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 1999.
26. Потебня О. Мова, національність, денационалізація: Статті і фрагменти / О. Потебня [упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова]. – Нью-Йорк, 1992.
27. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К., 1996.
28. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзівська. – К. : Ін-т української мови НАН України, 1998.
29. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К., 2010.
30. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1996.
31. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. Серажим. – К., 2002. – 392 с.
32. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень / Г. М. Удовиченко. – К., 1980.
33. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Проблеми. Методи / Г. М. Удовиченко. – К., 1994.
34. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К., 2010.

БЛОК 3 ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Давня література

Початки давньої української літератури. Роль і місце давньої літератури в системі історії української літератури. Історичні умови розвитку літератури княжої доби. Суспільний лад східних слов'ян. Культурно-освітнє тло розвитку літератури Київської Русі. Письменство прадавніх слов'ян. Язичницькі вірування. Прийняття християнства та його вплив на розвиток культури Київської Русі. Перші бібліотеки Київської Русі. Перекладна література часів Київської Русі: Біблія, життя святих, збірники «Четї-Мінеї», патерики, агіографічні перекладні твори, перекладні повісті та ін.

Оригінальна література Київської Русі та її жанрове розмаїття, літописання. «Повість временних літ». Легенди про заснування Києва, Київський літопис. Ораторське та агіографічне письменство. Паломницька література. Ідейна основа «Слова про Закон і Благодать» митрополита Іларіона.

«Слово про похід Ігорів» та його роль в розвитку прадавньої української літератури. Історичні події, зображені в «Слові про похід Ігорів» та їхня оцінка автором. Проблеми авторства. Художні особливості твору (композиція, образи героїв, змалювання природи, мова). Вплив «Слова» на літератури східнослов'янських народів. Історія виявлення «Слова про похід Ігорів». Вивчення твору, полеміка про автентичність твору. Переклади і переспіви «Слова про похід Ігорів».

Полемічна література та її вплив на еволюцію давнього українського письменства. Передумови виникнення полеміки. Берестейська унія. Стосунки між конфесіями та календарна реформа. Творчість Г. Смотрицького: «Ключ царства небесного», «Календар римський новий» та ін. В. Острозький і його творчий доробок.

Розвиток полемічно-публіцистичної прози. Творча спадщина С. Зизанія. Початок другого періоду полемічної літератури. І. Потій – письменник-полеміст уніатського табору. Синкретизм полемічної літератури. І. Вишенський – ідеолог реформації в українському варіанті. Мова творів письменника. Викривальний пафос творчості Вишенського.

Латиномовні поети. Початки віршування та драматургії. Тематика та художній синкретизм еозацьких літописів.

Григорій Сковорода – філософ і письменник. Творчість Г. Сковороди – вінець давньої української літератури. Творча спадщина Г. Сковороди-байкаря. Естетика бароко в українській літературі. Бароковий дуалізм збірки «Сад божественних пісень».

3.2. Українська література ХІХ ст.

Поняття «нова українська література». Історичні та культурні умови становлення нової української літератури, її основні риси. Народність як основна засада літературної творчості ХІХ ст.

Іван Котляревський – зачинатель нової української літератури. Вплив бурлескно-трагестійних жанрів українського фольклору та давнього письменства на літературу перших десятиліть ХІХ ст. Життєвий і творчий шлях зачинателя нової української літератури І. Котляревського. «Енеїда» – перший твір нової української літератури. Історія написання і видання. Жанр. Спільне та відмінне з поемами Вергілія, Осиповича та ін. Ідеї поеми, її оптимізм, широкий показ побуту, відображення деяких соціальних явищ, гумористично-сатиричне зображення урядовців та козацької старшини. Силабо-тонічна система віршування в поемі. Значення «Енеїди». Поняття «котляревщини».

Стильовий синкретизм п'єси «Наталки Полтавки» І. Котляревського. Етнографічний дискурс твору. Значення п'єси.

Романтична школа українських поетів. Творчість А. Метлинського, М. Костомарова та ін. Внесок в розвиток літератури П. Гулака-Артемівського, Л. Боровиковського. Байкар Л. Глібов.

Тарас Шевченко – центральна постать української літератури ХІХ століття. Становлення генія та перші літературні спроби. Шевченко-художник.

Творчість Т. Шевченка – початок вищого ідейного етапу в розвитку нової української літератури. Характеристика 4-х творчих періодів Т. Шевченка. рання творчість, орієнтація на романтичну традицію. Поезія «трьох літ». Автобіографічні мотиви в творчості письменника. Антикріпосницька та антисамодежавна спрямованість творчості, політична сатира, соціально-політичні узагальнення. Утвердження громадянських прав трудящої людини. Творчість періоду заслання та останніх літ. Біблійні мотиви в спадщині письменника. Образ України в творчості Шевченка. Збагачення тематики, образотворчої системи, жанрові особливості творчості. Неповторна художня індивідуальність поета. «Кобзар» Т. Шевченка та його вплив на розвиток літератури і національної свідомості народу.

Літературна спадщина Т. Шевченка («Катерина», «Тополя», «Причинна», «Заповіт», «І мертвим, і живим...», «Єретик», «Наймичка», «Кавказ», «Холодний яр», «Сон», прозові твори та ін.). Історичне минуле у світоглядній еволюції Т. Шевченка. Історіософські мотиви творчості письменника.

Т. Шевченко – родоначальник розвиненого реалізму в українській літературі. Популярність поезії Шевченка. Еволюція у трактуванні ідей та образів письменника. Оцінка творчості письменника у критиці та літературознавстві.

Розвиток драматургії у ХІХ столітті. Драматургія Г. Квітки-Основ'яненка. Комедії російською мовою. «Шельменко-денщик» – сатирична комедія ситуацій та образів. Драматичні твори українською мовою: «Сватання на Гончарівці», драма «Щира любов» на сюжет однойменної повісті. Інші п'єси соціально-побутового змісту.

Згубне значення Валуєвського циркуляру та Емського указу для розвитку драматургії в середині ХІХ століття. П'ятирічний антракт (1786-1881) у театральному русі України.

Драматургія М. Старицького: надання «другого дихання» малосценічним творам українських драматургів М. Кропивницький – артист, драматург, режисер, композитор. Оригінальні твори та інсценізації (понад 40), драми, водевілі, комедії.

Іван Карпенко-Карий – найвидатніший класик української драматургії ХІХ ст. Сценічна діяльність. Соціальна драма «Бурлака», драма «Наймичка», соціально-побутова психологічна драма «Безталанна», комедії «Розумний і дурень», «Сто тисяч», «Хазяїн», «Мартин Боруля». Дилогія «Суєта» і «Житейське море». Історична тематика в творчості І. Карпенка-Карого: «Бондарівна», «Лиха іскра поле спалить і сама щезне, «Паливода ХVІІІ ст.», «Гандзя». Значення творчості І. Карпенка-Карого та її популярність.

Драматургія І. Франка. Театр у Галичині в другій половині ХІХ ст. Франко – театральний критик. Юнацькі спроби Франка в жанрах драматургії. Соціально-побутова психологічна драма «Украдене щастя». Головні джерела теми і сюжету драми, багатоплановість конфлікту, композиція, трагічна розв'язка. Франко – театральний критик.

Проза другої половини ХІХ ст. Самобутність таланту Марка Вовчка. Фольклорна основа стилю письменниці. Проза Івана Нечуя-Левицького. Характерні прикмети творчості. І. Нечуй-Левицький – «всеобіймаюче око України». Пантелеймон Куліш та його вплив на розвиток української літератури. Різноманітна спадщина письменника. Сюжет, історична основа, проблематика та образи роману «Чорна рада». Громадська діяльність письменника.

Творча спадщина **Панаса Мирного** – найвище досягнення української прози ХІХ століття. П. Мирний – видатний представник критичного реалізму в прозі 70-90-х рр. Життєвий та творчий шлях письменника. Високий ідейний та естетичний рівень творчої спадщини П. Мирного. Ранні оповідання: «Лихий попутав», «П'яниця». Суспільні проблеми, уникання етнографічних малюнків, заглиблення в психологію героїв. П. Мирний – творець соціально-психологічного роману. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – перший соціально-психологічний роман в українській літературі. Роман «Повія»: історія створення та видання, проблематика, стрункність композиції, образи твору. Роль письменника в історії української літератури.

Багатогранна постать Івана Франка і його роль в розширенні творчих обривів українського письменства. І. Франко – видатний український письменник, літературознавець, вчений. Життя і революційна діяльність. Суспільно-політичні, філософські та естетичні погляди. Художня творчість – новий крок у розвитку критичного реалізму. Поезія І. Франка. Багатство тематики, глибина, різноманітність форми. Рання творчість та її

романтичне забарвлення. Збірка «З вершин і низин»: своєрідність композиції, ідейно-тематичний і жанровий принцип розміщення розділів і циклів. Збірка «Зів'яле листя», суспільно-політичні та особисті обставини її появи. Збірка «Мій Измагд»: філософська мудрість віршів, їхні джерела, форма. Сатиричні поеми І. Франка, викриття прислужництва царському уряду. Соціально-побутові, історичні та філософські поеми. Проблематика та актуальність поеми «Мойсей», композиція, образи, система віршування, вплив на дальший розвиток філософської поезії.

Проза І. Франка та її жанрово-тематична різноманітність. Робітнича тематика. Твори з життя інтелігенції. Викриття розкладу «основ суспільства» – польської шляхти («Основи суспільства», «Для домашнього вогнища»), пристосовництва українофільських діячів («Доктор Боссервіссер», «Опозиція»). Позитивна програма служіння інтелігенції народові (повісті «Лель і Полель», «Перехресні стежки»). Історична тема в прозі І. Франка (повість «Захар Беркут»). Значення прозової спадщини письменника. Внесок І. Франка у галузі українського перекладу ХІХ ст. Світове значення письменника.

3.3. Українська література кінця ХІХ – поч. ХХ ст.

Внесок у розвиток українського письменства Михайла Коцюбинського. Естетизм стилю письменника. Життєвий шлях та орієнтири письменника на початку творчого шляху. Літературний дебют. Еволюція стилю митця від просвітницьких тенденцій до модерністських. Світоглядно-художня еволюція письменника. Елементи імпресіонізму в творчості письменника. Коцюбинський-новеліст та майстер художньої деталі. Психологізм новелістики періоду першої російської революції: «Сміх», «Він іде!» та ін. Психологічне письмо та авторська колористика. Поетичність творів з життя інших народів.

Повість «Тіні забутих предків». Зображення гуцульського побуту. Іван та Марічка – поетичні натури, розповідь про їхнє кохання. Ерос і Танатос в повісті. Образи природи. Повість «Fata morgana»: осмислення розшарування народу під час першої російської революції.

Вплив М. Коцюбинського на поступ української літератури.

Василь Стефаник та його модерна школа. Формування особистості та майстра художнього слова. Перші публікації. Селянський світ у зображенні В. Стефаника. Твори про рекрутчину (новела «Стратився»). Тема еміграції. Картини зубожіння і пролетаризації селян. Особливість самобутньої манери. Стефаник – майстер новели. Психологічне мотивування вчинків. Лаконізм письменника, використання діалектів. Оцінка творчої манери критикою. Елементи експресіонізму в творчості письменника.

Творча співдружність В. Стефаника з Л. Мартовичем і Марком Черемшиною. («Покутська трійця»). Доробок західноукраїнських письменників – сучасників В. Стефаника.

Творчість Лесі Українки – видатне явище національної і світової культури. Життєвий і творчий шлях письменниці. Неоромантичний світогляд Лесі Українки.

Перекладацька робота Лесі Українки. Своєрідність збірок поезій «На крилах пісень», «Думи і мрії», «Відгуки» та їхня оцінка критикою. Образний світ поетеси. Новаторство письменниці. Протистояння народницьких та модерністських елементів у її поетичній тканині.

Основні мотиви Лесі Українки-лірика. Світоглядний вибір творчої особистості. Глибина патріотичного почуття. Творчість – сенс життя митця. Використання біблійних мотивів і образів у громадянській ліриці. Інтимна лірика.

Драматична поема – улюблений жанр письменниці. Характеристика драм «Камінний господар», «Оргія», «Бояриня» та ін. Драма-феєрія «Лісова пісня». Внутрішній конфлікт та специфіка його розв'язання. Модерністичний та постмодерністичний дискурс в творчості Лесі Українки. Біблійні, міфологічні, історичні, літературні джерела сюжетів. Поетичний театр Лесі Українки. Філософське підґрунтя творів. Драматургія поетеси в історичному контексті епохи. Прозовий доробок письменниці. Її епістолярна спадщина. Оцінка доробку письменниці дослідниками. Вплив творчості письменниці на розвиток української літератури у ХХ столітті.

Письменники-новатори початку ХХ ст. Поетичний дебют **Олександра Олеся**. Символізм стилю поета. Образи природи у доробку. Особливості інтимної лірики. Символізм драматургії письменника.

Внесок **Володимира Винниченка** у розвиток прози та драматургії. Оцінки стильових пошуків автора у сучасному літературознавстві. Провідна тематика ранніх оповідань та повістей письменника. Психологізм повісті «Записки Кирпатого Мефістофеля». Жанрові особливості драматургічного доробку. Проблеми комунікації та самості у п'єсах драматурга.

3.4. Розвиток української літератури у ХХ сторіччі

Український літературний ренесанс постреволюційної доби та трагедія Розстріляного Відродження (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.). Відродження української культури після соціальних та національних катаклізмів в Україні у першій чверті ХХ століття. Масові арешти, фізичне знищення талановитих представників творчої інтелігенції. Арешт 500 письменників України.

Участь у творенні української культури і літератури старої демократичної інтелігенції. Строкатість і спонтанність літературного життя України. Виникнення літературних організацій, груп письменників. Різноманітність їхніх естетичних програм. «Неокласики» – група київських поетів, перекладачів, літературознавців, інтелектуалів (М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, М. Рильський, О. Бургардт). Войовниче цькування групи ортодоксальною марксистською критикою. Створення масових літературних організацій: «Плуг», «Гарт», «ВАПЛІТЕ», ВУСПП, «ЛАНКА» – «МАРС» та ін. Поява журналів («Мистецтво», «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Життя і революція», «Нова генерація», «Всесвіт», «Глобус», «Вікна». Перша літературна газета та журнал «Критика».

Геноцид українського народу та його відображення в літературі.

Поетична палітра першої половини ХХ століття. Школи, течії, напрямки української поезії періоду громадянської війни. Перевага стильової течії символізму. Естетична настанова символізму – подолання натуралізму, побутовизму, заглиблення в таємні першооснови буття. Мотив руйнування старого світу. Екстаз захоплення революцією. Поглиблення реалістичного осмислення дійсності. Художнє багатство української поезії цієї доби. Зростання і формування визначних художніх індивідуальностей.

Катастрофічний занепад поезії в другій половині 30-х років Деформація талантів видатних майстрів слова.

Павло Тичина. Життєвий шлях поета. Трагізм його творчої долі – «феномен доби» (В. Стус). Загальна характеристика ранньої творчості (збірки «Замість сонетів і октав», «Плуг»). Життєствердна настроєність поезії збірки «Сонячні кларнети».

Вірш «Арфами, арфами...» Передчуття змін у соціальному житті. «Одчиняйте двері...» – мотив передбачення складних революційних змін. Зразки інтимної лірики: «Подивилась ясно...», «О, панно Інно...», «Ви знаєте, як липа шелестить...». «Пам'яті тридцяти» – ліричне відтворення трагізму національно-визвольних змагань. 30-і рр. – «корозія таланту» (М. Коцюбинська). Збірка «Партія веде» та ін. Художній синтетизм авторського стилю.

Максим Рильський. Життєвий і творчий шлях поета. Рання творчість (зб. «На білих островах», «Під осінніми зорями», «Синя далечінь»). М. Рильський – перекладач світової класики, літературознавець. Поетичне воскресіння в 60-ті роки (зб. «Троянди й виноград», «Голосіївська осінь», «Далекі небосхили»). Філософські мотиви лірики поета. Культурологічні знаки в образній системі М. Рильського.

Володимир Сосюра. Яскравий дебют поета. Популярність «Червоної зими». Особливості ліричного стилю. Інтимна лірика В. Сосюри («Васильки», «Так ніхто не кохав», «Марії»). Романтизація національної історії в поемі «Мазепа».

Інтелектуальна поезія **Миколи Бажана**. Архітектурність і пластичність образів. Культурний контекст образного світу М. Бажана. Триптих «Будівлі», поема «Батьки й сини» та інші твори письменника.

Богдан-Ігор Антонич. Представник самобутньої західноукраїнської поезії 30-х рр. Життєвий і творчий шлях поета. Загальна характеристика творчості. Поєднання язичницьких мотивів із християнськими.

«Автопортрет» – мотив самопізнання, самоусвідомлення. «Зелена Євангелія» – нерозривна єдність природи та людини, ідея життєствердження. Духовні мотиви в творчості письменника. Оцінка оригінальності стилю літературознавцями (М. Ільницький, Д. Павличко).

Творчі шукання українських прозаїків 20-х рр. ХХ століття. Прихід на початку 20-х років нових письменницьких сил: А. Головка, М. Ірчан, М. Хвильовий, П. Панч, В. Підмогильний, Г. Косинка, О. Копиленко, І. Сенченко, Остап Вишня. В середині 20-х років – Ю. Яновський, Ю. Смолич, Іван Ле, І. Микитенко та інші.

Народження роману і повісті в другій половині 20-х років. Розвиток сатиричної та гумористичної прози.

Микола Хвильовий – письменник багатогранного таланту. Жанрова різноманітність. Збірка прози «Сині етюди». Тематична злободенність новел. Героїко-романтичні новели збірки «Солонський Яр», «Легенда», «Кіт у чоботях». Високо трагедійна новела «Я(Романтика)».

Перехід письменника від романтичної лірико-імпресіоністичної прози до конкретно-реалістичної манери письма. Звернення до великих прозових форм сатиричного жанру. («Повість Іван Іванович»). Повість «Санаторійна зона». Образи «зайвих людей». «Вальдшнепи» (перша частина роману). Проблеми національної свідомості та відродження української культури. Нищівна критика твору, націлена проти ідей національного відродження, стимульована політикою сталінізму. Суперечності творчості М. Хвильового.

Драматургія Миколи Куліша: проблеми, образи, новаторство стилю. Перша п'єса «97» – подія в драматургії і в театральному житті України. Прояви трагедійного світобачення драматурга в п'єсах «Комуна в степах», «Прощай село». Звернення до сатири («Отак загинув Гуска», «Хулій Хурина», «Закут»). Співпраця з Лесем Курбасом та театром «Березіль».

Другий період творчості драматурга. Елементи драми абсурду. Утвердження жанру трагікомедії у творчості М. Куліша. Антирадянський пафос твору М. Куліша «Народний Малахій». Розвінчання ідеологічного фанатизму та соціального міфотворення. Трагікомічний образ Малахія. Комедія «Мина Мазайло» – пародія стилю радянського життя. Проблема національної свідомості, культури, мови. Трагедія М. Куліша «Патетична соната» як антипод вигаданому жанровому покручеві – «оптимістична трагедія». Філософічна заглибленість М. Куліша в осягненні в розкритті антигуманної ідеології в світі тоталітаризму.

Еміграційна література першої половини ХХ століття. Причини другої і третьої хвилі еміграції. Об'єднання творчих людей, зокрема літературних сил. Прага – центр культури української діаспори між першою та другою світовою війнами. Українознавчі осередки в Європі. Львівський часопис «Літературно-науковий вісник» – «Вісник». Організація МУР (Мистецький український рух) та його роль у згуртуванні українських митців за кордоном.

«Празька школа» української поезії. Спільні прикмети в творчому доробку «пражан». Національний пафос поезії О. Ольжича. Життєствердні мотиви поезії О. Теліги. Почуттєва, жіночна лірика Н. Ливицької-Холодної.

Євген Маланюк – яскравий представник «празької школи». Огляд збірок «Стилет і стилос», «Земна мадонна» та ін. Образ України. Художнє осмислення її трагічної історії («Варязька балада», «Псалми степу»), прагнення розбудити національну свідомість («Молитва»), мотив туги за батьківщиною («Під чужим небом»).

Реалістична розповідь **Уласа Самчука** про життя українського селянства в умовах радянської дійсності. Повість «Марія» – художня модель життя української родини в історично складний час. Образ Марії як уособлення мужньої, вольової жінки. Асоціації образу з Україною. Трилогія У. Самчука «Волинь» – вершина творчого злету автора.

Іван Багряний. Життя і доля письменника. Авторитет у середовищі громадських діячів в еміграції. Загальна характеристика прозової спадщини. «Сад Гетсиманський» – трагічний репортаж про реалії сталінської системи, колесо тоталітарної системи і його безневинні жертви. «Тигролови»: жанр авантюрного (пригодницького) роману. Його автобіографічність.

Багатогранна творчість Олександра Довженка. Загальна характеристика творчості. Трагізм творчої долі. О. Довженко – кінорежисер і прозаїк. «Щоденник» письменника – джерело до вивчення історії життя митця та історії трагічної доби. Кіноповість «Україна в огні». Історія написання твору, основні мотиви, проблематика. «Зачарована Десна».

Автобіографічна основа твору. Морально-етичні проблеми. Роль пейзажів. Новелістика О. Довженка. Проблематика післявоєнної творчості: «Поєма про море», «Зачарована Десна». Національна самобутність та інтернаціоналістський пафос Довженкової творчості. Особливості жанру кіноповісті. Світове значення творчості О. Довженка.

Українська література 60-х – 80-х років.

Загальне поживлення літературного і загального культурологічного життя в Україні. Запровадження Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1961р.) Реабілітація репресованих письменників. Тимчасове послаблення цензури. Нові арешти письменників (І. Світличного, Є. Сверстюка, Ю. Бадзя, І. Калинця, В. Стуса, В.Захарченка, О.Різниченка, Т.Мельничука, В.Рубана, В.Марченка, О.Бердника та інших). Розгромницький наступ цензури, тенденційної критики. Протистояння офіційній літературі соціалістичного реалізму «шістдесятників», їхні виступи проти манкуртизму, психології перекотиполя, моральної деградації.

Творчість поетів-шістдесятників. Утвердження тенденції творчого оновлення поезії, новаторської концепції про покликання літератури поетами-шістдесятниками. Виступи проти інерції поетичної думки, ілюстративно-кон'юнктурного віршоробства. Вираження новаторських рис у творчості поетів-шістдесятників.

Василь Симоненко – «витязь молодої української поезії». Патріотичні мотиви як лейтмотив творчості В. Симоненка. Громадянський вибір поета. Мотив самоствердження у складному сучасному світі. Проблема людини в творчому доробку автора.

Іван Драч. Яскравий дебют письменника. Згущена асоціативність образів. Прикмети постмодернізму в творчості поета. Книга «Сонце і слово» – важлива віха в творчості І. Драча. Проблема взаємин поета і суспільства. Жанрове новаторство І. Драча. Особливості його балад та симфоній. Багатство мотивів та внутрішня напруга у творах І. Драча «Ніж у сонці» та «Смерть Шевченка». Громадська діяльність поета.

Дмитро Павличко. Громадянські мотиви лірики поета. Самоаналіз власної душі й долі в циклі «Покаянні псалми». Тема рідної мови як домінуюча в творчості письменника. Пісенна лірика митця («Два кольори»). Інтимна лірика Д. Павличка.

Ліна Костенко. Життєва доля і творчий шлях письменниці. Короткий огляд творчості. Ліричний роздум про значення слова в житті, свідомості людини: «Страшні слова, коли вони мовчать». «Українське альфреско» – «вічні» українські фольклорні типи. Ідея нерозривної єдності людини і природи в поезії («Виходжу в сад, він чорний і худий...» та ін.). Зразки інтимної лірики поетеси («Не-думано...», «І не минає...»). «Маруся Чурай». Духовне життя нації крізь трагічну історію нещасливого кохання. Портрет Марусі Чурай на тлі конкретної історичної дійсності. Проблеми добра і зла, матеріального життя і духовного, мрії і дійсності, вірності та зради, історичної пам'яті, індивідуальної свободи людини.

Василь Стус – символ духовної величі українського народу. Виразник опозиційно настроєної національно свідомої інтелігенції. Формування творчої індивідуальності В. Стуса. Романтичний образ поета у ранніх творах В. Стуса. Звинувачення поета в антирадянській пропаганді. Загострений драматизм поезії В. Стуса. Заборона видання творів поета. Видання книжок поета на Заході: «Зимові дерева» /Бельгія, Лондон /1970р./, «Круговерть» /1973р./, «Палімпсести» /1986/ видавництвом «Сучасність». Тюремна поезія В. Стуса Інтелектуалізм образного світу поета. Особливості патріотичних мотивів В. Стуса. Збагачення індивідуального стилю В. Стуса Ідея «трагічного стоїцизму». Образ реальної України, України-мрії, України-ідеї. Духовний зв'язок людини з рідною землею, Батьківщиною («Крізь сотні сумнівів я йду до тебе», «Господи, гніву пречистого...»). Екзистенційні ідеї в творчості В. Стуса. Перекладацька діяльність поета. **Літературні сили останньої чверті ХХ ст.** Володимир Дрозд, Валерій Шевчук, Євген Гуцало, Роман Андрияшик, Федір Іваничук, Ігор Римарук, Василь Герасим'юк та ін.

Олесь Гончар – **контroversійність доробку письменника.** Перші новели романтичного характеру. Успіх роману «Прапорносці». Роман «Людина і зброя». Проблематика, антифашистське спрямування твору. Уславлення творчої праці народу, ідея спадкоємності поколінь, соціальна, моральна проблематика, тема боротьби за мир у романі «Тронка». Роман «Собор». Гострота, актуальність проблематики, новаторство, образи, прогностичність твору, його оцінка в критиці та літературознавстві. Кампанія ідеологічного шельмування

письменника, паплюження роману вульгарно-соціологічною критикою. Концепція життя і мистецтва в романі «Циклон». «Берег любові» – роман про сучасників складної долі, проблеми духовності людей. Новаторство проблематики, образів, композиції, стилю в романі «Твоя зоря». Сучасна рецепція творчості письменника.

Григор Тютюнник. Загальна характеристика творчості. Проблематика оповідання (батьки і діти, нове й старе, село і місто, коріння роду). Оповідання «Оддавали Катрю». Новела «Три зозулі з поклоном». «Вічна» тема «любовного трикутника» в новітній інтерпретації. Образ любові як втілення християнської моралі.

Павло Загребельний. Розмаїття проблематики та тематики творів письменника. Історичні твори П.Загребельного. Роман-монолог «Я, Богдан (Сповідь у славі)» як спроба переосмислення образу гетьмана Богдана Хмельницького. Роман «Диво». Історична основа роману і художній вимисел. Образ Софії Київської як художнього символу. Жінка й історія («Євпраксія», «Роксолана»). Урбаністичні твори письменника: «День для прийдешнього», «Розгін». Доробок письменника останнього десятиліття («Тисячолітній Миколай», «Думки нарозхрист», «Юлія, або Запрошення до самовбивства», «Брухт» та ін.

3.5. Сучасний літературний процес

Суспільні та історичні умови розвитку мистецтва на зламі ХХ та ХХІ ст. Постмодернізм як основний художній напрям літератури сучасного письменства. Народження творів вільних від соціальної заангажованості митця, що була наріжним каменем естетики соцреалізму. Змалювання людини вільної у своєму самовияві, індивідуума в усій неповторності, властивого йому мислення і світовідчування, що зумовлює стильове розмаїття.

Літературні організації: СПУ, АУП, Бу-Ба-Бу, ЛуГоСад, «пси св. Юра», «Нова дегенерація». Видання нових журналів, часописів: «Сучасність», «Світовид», «Кур'єр Кривбасу», «Березіль», «Art line» та ін.

Основна особливість ТР-дискурсу в українській літературі – «хрестоматійна настанова». Звуження спектру творчих пошуків письменників ТР-дискурсу та практичне унеможливлення існування в його межах фундаментальної літературної критики. Специфічно рустикальне мислення літераторів ТР-дискурсу.

Синтез постмодерних концепцій та непостмодерної ситуації в українському мистецтві кінця 80-х – початку 90-х років. Швидке зростання інформаційної відкритості суспільства в Україні. Фундаментом ПМ-дискурсу в Україні – андеграунд 80-х років.

Розвиток сучасної української поезії. Ідейно-художній поліфонізм «київської школи поезії» (В.Кордун, М.Воробйов, В.Голобородько). Феномен «вісімдесятників» (І.Римарук, В.Герасим'юк, І.Малкович, Ю.Андрухович, О.Забужко, Є.Пашковський), дев'яностівці (О.Ульяненко, С.Процюк, І.Андрусак, С.Жадан та ін.). Ідейно-естетичні пошуки «нульових» поетів. Співіснування у поезії традиційного українського вірша з авангардним, постмодерним.

Поетичний доробок Ю. Андруховича: збірки «Небо і площі», «Середмістя», «Екзотичні птахи і рослини». С. Жадан: характеристика основаних збірок поета. Т. Мельничук: автентичні первні творчості поета. Поезії Н. Білоцерківець як взірці поетичної складової НМ-дискурсу в Україні та творчості «вісімдесятників». В. Герасим'юк – поет, кіносценарист, автор численних поетичних книжок. Поетичний автограф О. Забужко («Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп» та ін. збірки). Особливості ліричної нарації Ю. Издрика.

Сучасна українська проза. Основні школи прози в українській літературі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Поняття школи в письменстві. Школа – стиль, школа – метод, школа – течія тощо. Житомирська прозова школа як порятунки перед чужими культурницькими агресіями. Основні представники ЖППШ – В. Шевчук та В. Медвідь. Спільні риси поезики і стилістики письменників школи. Генотип поліщука в прозі житомирян.

Станіславсько-львівська школа: цінності знакового списку українського ПМ-дискурсу. Творча та організаційна діяльність групи. Іронічно-постмодерна складник прози та її еміграція в есеїстику. Межові між прозою і поезією жанри (Іван Ципердюк, Василь Габор), мала проза. Роман-метод Ю. Издрика «Воццек».

Формування нової української феміністичної прози. Тарас Прохасько та його густа імпресіоністична манера (книга повістей «Інші дні Анни», роман «НепрОсті»). Активізація

масових жанрів, доробок Василя Шкляра («Ключ», «Крило кажана»), Євгенії Кононенко («Імітація»), Леоніда Кононовича, Андрія Кокотюхи («Шлюбні ігрища жаб») та ін.

Історична проза та її особливості кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Історична тематика в пізній прозі П. Загребельного. Ігровий елемент у романі «Тисячолітній Миколай». Героїка боротьби українського народу в творах Ю. Мушкетика. Проблематика та творча доля роману «Яса». Жанр «альтернативної історії» («Дефіляда в Москві», «Конотоп» Василя Кожелянка).

Валерій Шевчук – автор прозових книжок «Набережна, 12», «Середохрестя», «Крик півня на світанку», «На полі смиренному», «Дім на горі», «Маленьке вечірне ін-термеццо», «Барви осіннього саду», «Три листки за вікном», «Камінна луна», «Птахи з невидимого острова», «Мисленне дерево», «Дзигар одвічний», «Стежка в траві. Житомирська сага» та ін. Твори Шевчука в перекладі іншими мовами світу. Об'єднання ТР- НМ-дискурсів.

Проза **Юрія Андруховича**. Найвагоміші прозові твори письменника: «Рекреації», «Московіада», «Перверзія». Романи «Дванадцять обручів», «Таємниця». Зацікавлення сучасною українською літературою на Заході. Переклади польською, англійською, німецькою, російською, угорською, фінською мовами. Особливості нарації Ю. Андруховича. Пошуки культурної ідентичності українця. Мотив мандрівки у творчості письменника («Лексикон інтимних міст», особливості української інтерпретації джойсівського мотиву (Одіссеї) на Батьківщині та за її межами. Парадигма світобачення Ю. Андруховича.

Проза **Оксана Забужко**. Белетризовані мемуари «Польові дослідження з українського сексу», книга есеїстики «Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х» (1999). Стиль Забужко – формалізована психологічна поліморфія. Роман «Музей покинутих секретів» та його оцінка критикою. Філософсько-літературознавчий доробок Забужко.

Драматургія. Системна криза української драматургії. Творчість Ярослава Стельмаха як найвищий здобуток вітчизняної драматургії 80-х рр. Лідери пошуків у драматургії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.: Н. Неждана, О. Лишега, О. Іранець, В. Діброва та інші автори. Репертуар сучасних українських театрів. Традиції і новаторство в текстах та на сцені.

Література

Основна

1. Білоус П. В. Історія української літератури ХІ – ХVІІІ ст.: навч. посіб. / П. В. Білоус. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 424 с.
2. Історія української літератури ХІХ століття: у 2 кн. / за ред. акад. М. Г. Жулинського. – К., 2005 – 2006.
3. Історія української літератури. Кінець ХІХ – початок ХХ ст.: у 2 кн. / за ред. проф. О. Д. Гнідан. – К. : Либідь, 2005 – 2006.
4. Історія української літератури ХХ століття : у 2-х кн. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1998.
5. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза. Постмодерний період. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 248 с.
6. Історія української літератури: кінець ХІХ – поч. ХХІ ст. / за ред. Ю. Коваліва. – К. : ВЦ «Академія», 2013.

Хрестоматії

1. Давня українська література: Хрестоматія / упоряд. М. Сулима. – К. : Освіта, 1996. – 656 с.
2. Українська література ХІХ століття. Хрестоматія / упор. Н. М. Гаєвська. – К. : Либідь, 2006. – 1328 с.
3. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 3 кн. (4-а додаткова). – К., 2001.
4. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія / Ю. Лавріненко. – К. : Смолоскип, 2004. – 958 с.

Додаткова література

1. Агеєва В. Українська імпресіоністична проза / В. Агеєва. – К., 1994.

2. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем / О. Астаф'єв. – К. : Смолоскип, 1998.
3. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрями / А. Біла. – Донецьк, 2004.
4. Грабович Г. У пошуках великої літератури / Г. Грабович. – К., 1993.
5. Грушевський М. Історія української літератури / М. Грушевський. – К., 1993.
6. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К., 2005.
7. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискусія раннього українського модернізму / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2009.
8. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1995.
9. Жулинський М. Г. Слово і доля: навч. посіб. / М. Г. Жулинський. – К., 2006.
10. Зеров М. Від Куліша до Винниченка: Нариси з історії українського письменства / М. Зеров. – К., 2004.
11. Ільєнко І. У жорнах репресій / І. Ільєнко. – К., 1995.
12. Історія української літератури ХІХ століття: У трьох книгах / за ред. М. Т. Яценка. – К., 1995 – 1997.
13. Ковалів Ю. Письменство «розстріляного відродження»: від літературних угруповань до літературної дискусії / Ю. Ковалів. – К., 2004.
14. Кочерга С. Культурософія Лесі Українки: семіотичний аналіз текстів / С. Кочерга. – Луцьк : Твердиня, 2010
15. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі кінця ХІХ початку ХХ ст. / Ю. Кузнецов. – К. : Зодіак, 1995.
16. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
17. Мовчан Р. Українська проза ХХ століття в іменах / Р. Мовчан. – К., 1997.
18. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі / Р. Мовчан. – К., 2008.
19. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х років. Мікропортрети в художніх стилях і напрямках / М. Неврлий. – К., 1998.
20. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999.
21. Павлишин М. Канон та іконостас / М. Павлишин. – К., 1997.
22. Поліщук Я. Література як геокультурний проект / Я. Поліщук. – К. : Академвидав, 2008.
23. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму / Я. Поліщук. – Івано-Франківськ, 2002.
24. Процюк С. Лицарі стилосу та кав'ярень: Есе про дев'яностиків / С. Процюк. – К., 1996.
25. Руснак І. «Я був повний Україною...»: Художня історіософія Уласа Самчука / І. Руснак. – Вінниця, 2005.
26. Соловей Е. Українська філософська лірика / Е. Соловей. – К., 1998.
27. Чижевський Д. І. Історія української літератури / Д. І. Чижевський. – К. : Академія, 2008.

БЛОК 4 ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

4.1. Про сутність мистецтва і специфіку художньої літератури як виду мистецтва

Мистецтво як художня творчість, один із найважливіших елементів культури. Есхіл, Платон, Арістотель та інші давньогрецькі філософи та поети про техне. Поліфункційність мистецтва Нового часу. Роль мистецтва в розумінні істини буття з погляду сучасної герменевтики. Мова як чинник розуміння.

Актуалізація гуманітарних наук і художньої літератури в XIX-XX ст. Актуалізація традиції. Естетична функція мистецтва. Епістемологія мистецтва. Предмет мистецтва та його мета. Мистецтво як особлива форма гри. Мистецтво як самовираження митця. Види авторської емоційності (пафосу). Імперсональні теорії мистецтва (мистецтво і психоаналіз З.Фрейда; глибинна психологія К.-Г.Юнга: поняття колективного несвідомого й архетипу, міф і архетип).

Поділ мистецтва на види. Розмежування видів мистецтва за матеріальними засобами образності. Мистецтва прості й синтетичні. Поділ простих мистецтв на просторові, часові, просторово-часові, зображальні та незображальні. Співвідношення мистецтв у XX ст. (телецентристські концепції).

Художня література як мистецтво слова серед інших видів мистецтва. Мова як універсальний засіб зображення. Своєрідність зображального начала в літературі. Література й живопис. Своєрідність виражального начала в літературі. Література й музика. Простір і час у літературі.

4.2. Літературний твір. Основи теоретичної поетики. Форма і зміст літературного твору

Поняття «літературний твір», «внутрішній світ» літературного твору. Рівні художньої форми літературного твору: предметно-композиційний, сюжетний, мовний.

Стиль твору як сукупність елементів художньої форми. Рівні художнього змісту: тематичний, проблемно-концептуальний, пафосний. Ідея твору як сукупність елементів художнього змісту.

Концепція цілісності художнього твору. Проблема інтерпретації. Інтерпретація літературного твору з позиції герменевтики. Композиція твору. Предметний світ і його функція у творі. Художня деталь, подробиця. Художній мотив. Портрет, пейзаж, інтер'єр. Суб'єктна точка зору. Монтаж.

Оповідач, ліричний герой, персонаж. Характер і тип. Персонаж (герой) і автор. Психологізм. Сюжет і його функції. Сюжет і конфлікт. Сюжет і фабула. Проблема ліричного сюжету.

Художня мова. Відхилення від норми як специфічна властивість поетичної мови. Актуалізація фонетичних особливостей поетичної мови, ритму, рими (строфи). Вірш і проза. Актуалізація словника поезії. Лексико-фразеологічні й морфологічні засоби мови. Поетична актуалізація синтаксису. Порядок слів. Актуалізація поетичної семантики.

4.3. Закономірності історичного розвитку художньої літератури. Історична поетика

Генеza літературної творчості. Зумовленість літератури позахудожніми чинниками як спільна ознака культурно- історичної та соціологічної шкіл у літературознавстві. Роль І.Тена у становленні культурно-історичної школи. Дослідження внутрішніх чинників літературного розвитку міфологічною школою, представниками біографічного методу, компаративістикою, формальною і психологічною школами.

Різноманітність і багатоманіття чинників художньої діяльності. Історичне функціонування літератури. Співвідношення літературної класики, масової літератури та белетристики в мистецтві слова. Поняття про елітарну літературу.

Проблема читача. Досягнення сучасної рецептивної естетики. Інтерпретація художнього твору. Проблеми герменевтики. Літературна критика як важливий компонент функціонування літератури в її сучасності. Літературні роди й жанри. Поділ літератури на роди. Історія їхнього вивчення.

Поняття про жанр, різнотлумачення цього терміну. Епос (епіка): генезис, родові ознаки. Система жанрів. Лірика: генезис, родові ознаки. Проблема класифікації ліричних творів, їхній жанровий поділ. Проблема ліричного сюжету. Драма: генезис, родові ознаки. Жанри драматичного роду. Поняття про міжродові види. Ліро-епос. Метажанри. Огляд теорій жанрів. Жанрові концепції ХХ-ХХІ ст. Конгнітивна жанрологія. Антропологічний чинник жанротворення.

Літературний процес. Поняття про літературний процес як внутрішньозакономірний, безперервний, складний, іноді суперечливий літературний розвиток, його зумовленість культурно-історичним життям певної епохи. Стадіальність літературного розвитку.

Художні системи як міжнародні літературні спільності. Літературні напрями, течії. Літературні стилі як комплекси формально-художніх ознак. Д. Чижевський і його теорія стилів. Національна специфіка літератури. Міжнародні літературні зв'язки.

4.5. Сучасні літературознавчі практики

Психоаналіз і психологія творчості. Несвідомість і мова. Символіка. Літературний психоаналіз. Теорія поетичної мови Крістєвої. Психологічні аспекти творчого процесу.

Теорія відкритих структур. Канон і його руйнація. Відкритий твір. Незавершеність як норма. Нон-фініто як художня естетика.

Структуралізм-Постструктуралізм-Деконструкція. Структурний метод. Утопія структуралізму. Знак і гра. Структуралізм і постструктуралізм: теоретичні відмінності. Деконструктивізм. Деконструкція та інтрепретація. Семіотика – наука декодування.

Наратологія. Теорія і морфологія оповіді. Типи нарацій та нараторів як компоненти наратологічної стратегії. Рівні оповіді в художньому тексті. Теорія «точки зору». Способи презентації нарації.

Інтертекстуальність. Поняття про інтертекстуальні функції. Широке і вузьке трактування інтертексту. Методи інтертекстуального прочитання. Принцип інтертекстуальної побудови художнього образу. Типологія інтертекстуальності.

Феміністична критика і фемінізм. Феміністична критика і психоаналіз. Гендерна критика. Поняття гендеру. Об'єкт і методи гендерної критики. Концепція «смерті автора» Ролана Барта. Постколоніальна критика. Марксистська критика: література та ідеологічні механізми. Відчуження мистецтва. Генетична критика – нові обрії текстології. Екокритика. Поняття літературного канону.

Література

Основна

1. Баррі Пітер. Вступ до теорії : літературознавство і культурологія / П. Баррі. – К. : «Смолоскип», 2008.
2. Галич О. Теорія Літератури: підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К., 2001. – 488 с.
3. Іванишин В. П. Нариси з теорії літератури: навч. посіб. / В. П. Іванишин. – К., 2010.
4. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н. Копистянська. – Л., 2005.
5. Наєнко М. Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції / М. Наєнко. – К., 1997.
6. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2001.

Додаткова

1. Арістотель. Поетика / Арістотель. – К., 1967.
2. Бахтин М. Естетика словесного творчества / М. Бахтин. – М., 1979.
3. Буало Н. Мистецтво поетичне / Н. Буало. – К., 1967.
4. Безпечний І. Теорія літератури / І. Безпечний. – К. : Смолоскип, 2009.

5. Будний В. В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. В. Будний. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008.
6. Веселовский А. Историческая поэтика / А. Веселовский. – М., 2008.
7. Гейзінга Й. Homo ludens / Й. Гейзінга. – К., 1994.
8. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004.
9. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм (стилістика). Фігури і тропи / І. Качуровський. – Мюнхен; Ніжин, 1994.
10. Клочек Г. Поетика і психологія / Г. Клочек. – К., 1990. – 48 с.
11. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Е. Р. Курціус. – Л., 2007.
12. Література. Теорія. Методологія / упор. і наук. редакція Д. Уліцької. Переклад з пол. С. Яковенка. – К., 2006.
13. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. / авт.-уклад. Ю. В. Ковалів. – Т. 1. – К. : ВЦ «Академія», 2007.
14. Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс: монографія / за ред. Р. Т. Гром'яка. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004.
15. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 1997.
16. Мітосек С. Теорії літературних досліджень / переклад з пол. В. Гуменюка. – Сімферополь, 2002.
17. Моклиця М. Основи літературознавства / М. Моклиця. – Тернопіль, 2002.
18. Наливайко Д. С. Теорія літератури й компаративістика: Статті-розвідки / Д. С. Наливайко. – К., 2006.
19. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999.
20. Пахаренко В. Основи теорії літератури / В. Пахаренко. – К., 2007.
21. Потебня О. О. Естетика і поетика слова / О. О. Потебня. – К., 1985.
22. Сивокінь Г. М. У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій / Г. М. Сивокінь. – К., 2006.
23. Стайн Дж. Сучасна драматургія в теорії / Дж. Стайн. – Львів, 2004.
24. Тамарченко Н. Д. Теоретическая поэтика. Введение в курс / Н. Д. Тамарченко. – М., 2006.
25. Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства / А. Ткаченко. – К., 1998.
26. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / Ц. Тодоров. – К., 2006.
27. Фізер І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні: Метакритичне дослідження / І. Фізер. – К., 1993.
28. Франко І. Краса і секрети творчості / упор. Р. Т. Гром'як. – К., 1980.
29. Хализев В. Теория литературы / В. Хализев. – М., 1995.
30. Шляхова Н. М. Еволюція форм художнього узагальнення: навч. посіб. / Н. М. Шляхова. – Одеса, 2011.